

Дмитрів Володимир Ігорович

к.е.н. доцент, доцент кафедри податків та фіскальної політики,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Поврознік Катерина Михайлівна

студентка гр. ФМСм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Із часів Стародавнього світу, із виникненням перших державних утворень, встановленням територіальних кордонів та налагодженням певним чином структурованих форм товарно-грошових відносин почала стягуватися різного роду плата – як у рамках торговельних відносин у середині держави, так і з міжнародної торгівлі. Великі географічні відкриття сприяли притоку золота та срібла до Європи, що спричинило здорові інфляційні процеси. Як наслідок, товарно-грошові відносини отримали додатковий стимул, економіка – «розігрів», а світова торгівля – нових обертів, заснованих на концептуально нових фінансово-економічних началах. Останній сприяв первісному накопиченню капіталу для зародження та розвитку мануфактурного виробництва та капіталістичних відносин [1, с. 37]. Мануфактура витісняє цехове виробництво, виходить на рівень державної ваги та визначально поглиблює міжнародний поділ праці. Разом із тим, сформована внутрішньовиробнича політика, обумовлена потребою захисту молодих галузей мануфактурного виробництва, відступає від ліберальних начал провадження міжнародної торгівлі та породжує нову стратегію державної торговельної політики – протекціонізм, із розвиненою системою митно-тарифного регулювання.

Великі географічні відкриття закладають матеріальний базис і у торговельних відносинах. Відкриваються нові ринки та з'являється безліч нових товарів. Протекціоністські тенденції світової економіки в умовах зростаючого товарного різноманіття міжнародних торговельних потоків якісно розвивають новий елемент митно-тарифного регулювання – товарну номенклатуру як основу для розвинених протекціоністських тарифів централізованих національних економік. Товарній номенклатурі відводиться функція деталізації товарних найменувань із метою диференційованого підходу до встановлення ставок митного тарифу. Тенденція централізації влади у Європі до XVIII ст. формує цілісні державні структури з розвиненою системою внутрішніх інститутів суспільства та визначеною державною політикою. В умовах відкриття нових територій активно розвиваються колоніалізм та міжколоніальна торгівля. За умови посилення ролі та різноманіття міжнародних торговельних відносин виникає потреба їх визначення та впорядкування. Для останніх цілей вирішальну роль відіграють міждержавні договори як юридичні інститути закріплення міжнародних економічних процесів.

Уніфікація торговельних відносин, системи мит та пільг за допомогою договорів, що укладались між окремими державами, виокремлює досить важливий аспект міжнародних регулятивних процесів того часу – походження товару. Середньовічне бачення, сформоване примітивними уявленнями, зазвичай не виходило далі розмежування «товар привезений», «товар свого купця» [1, с. 110]. Нові ж конкурентні умови, зокрема пріоритетність товару на національному ринку, важливість двосторонніх зовнішньоекономічних відносин та протекціонізм національного виробника, визначили більш диференційований підхід до питання походження товару, виділивши нову складову митно-тарифного регулювання – інститут країни походження. Наприклад, у Франції існувало 2 митних тарифи 1664 та 1667 років для торгівлі з Голландією та Англією відповідно [2, с. 163], а в Німеччині принцип походження виділявся в рамках зовнішньоекономічних угод, згідно з якими країна надавала пріоритет у торгівлі Туреччині та руським купцям [11, с. 374]. У період раннього Нового часу виходять на світову арену Іспанія, Португалія, Голландія та Англія, менш динамічно визначаються торговельні позиції Німеччини і Франції. У цей час митна система зі сформованими інструментами митно-тарифного та нетарифного регулювання виділяється в окрему складову державного механізму та стає однією з ознак національної економіки держави. Велика Французька буржуазна революція 1789 р., перехід від абсолютизму до республіканської форми правління, стрімкий та неухильний науково-технічний прогрес проклали шлях новій ері розвитку людства – Новому часу. Він стає визначальним для становлення розвиненого виробництва більшості країн Європи й Азії, характеризується рішучим антагонізмом двох ключових торгово-економічних парадигм – фритредерства і протекціонізму.

Послідовними ідеологами ідей вільної торгівлі були А. Сміт і Д. Рікардо. Їх теорії виникли в умовах практично повного становлення національної промисловості Англії, тому були об'єктивно прийняті, підтримані та набули широкого застосування в якості доказової бази для подальшого просування ідеї фритредерства. Вони в цілому правильно вказали на об'єктивність переходу до умов вільної торгівлі повністю конкурентоспроможної англійської промисловості, проте фактично нівелювали той факт, що сама промисловість Англії набула власного самовизначення та становлення за 200 років існування Навігаційного акту 1651 р., котрий визначав умови жорсткого протекціонізму. У той же час континентальним європейським країнам, що лише ставали на рейки промислового розвитку, протекціонізм був потрібний як ніколи. Такими, наприклад, були Німеччина, Франція та інші країни. За допомогою митного тарифу будують свою фінансову і політичну незалежність у ХІХ ст. і США, використовуючи головним чином його протекціоністську функцію [2, с. 73]. Ідейним апологетом захисту нерозвиненої промисловості й народного господарства, що визначив теоретичні детермінанти протекціонізму та піддав ґрунтовній критиці вчення А. Сміта та Д. Рікардо став Фрідріх Ліст, який доводить неможливість розвитку національної промисловості в умовах

конкуренції без надійного тарифного захисту. Його ідеї були підтримані відомим російським вченим Д. Менделєєвим.

Переломним у розвитку людства стає період після Другої світової війни. Він визначається стрімкою поляризацією світової економіки з яскравим вираженням двох світових систем господарства – капіталістичної та соціалістичної. У той же час руйнується світова колоніальна система, утворюється велика кількість молодих економік, що активно включаються в міжнародні торговельні відносини. Міжнародний поділ праці, зумовлений поглибленням світогосподарських відносин, приводить до стрімкої інтернаціоналізації товарно-виробничих потоків та економічної інтеграції окремих світових економік. Утворюється низка інтеграційних угруповань, які хоч і декларували різноманітні напрями та мету взаємодії, але наріжним каменем інтегративних ініціатив практично в усіх випадках виступала лібералізація умов взаємної торгівлі. Найбільш яскравим прикладом була Європейська економічна спільнота, яка стала митним союзом європейських держав та одним із основ сучасного ЄС. У повоєнний час посилюються позиції Федеративної Республіки Німеччини, Японії, Італії та Канади, зменшуються частки США, Великої Британії, Франції та країн, що розвиваються, у світовому експорті. У зовнішньоекономічній політиці відбувається відхід від протекціонізму та становлення ліберальних торгово-тарифних відносин. На перший план виходить митно-тарифний інструментарій регулювання зовнішньої торгівлі. У цей же період (1947-1967 рр.) відбувається шість раундів багатосторонніх торговельних переговорів між країнами-членами Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ), присвячені обговоренню питань зниження митних тарифів. Преференційні митно-тарифні заходи почали широко застосовуватися і в межах інтеграційних угруповань, що динамічно розвиваються – ЄЕС, АСЕАН, РЕВ.

Події, що зумовили відродження протекціонізму ХХ ст. – світова криза 1929-1933 рр., перша та друга світові війни. Реакцією на світову економічну кризу 30-х років було намагання окремих країн використати ізоляцію від світового ринку для запобігання негативного впливу зовнішньоекономічних зв'язків на зайнятість населення, стабільність грошового обороту тощо. Крім того, в стані воєнних дій можливість автономного розвитку національного господарства стала важливою складовою його невразливості в умовах економічної блокади.

Список використаних джерел:

1. Голіков А. П., Казакова Н. А., Шуба О. А. Економіка України: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 286 с.
2. Келічавий А. В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки країни. *Ефективна економіка*. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133>